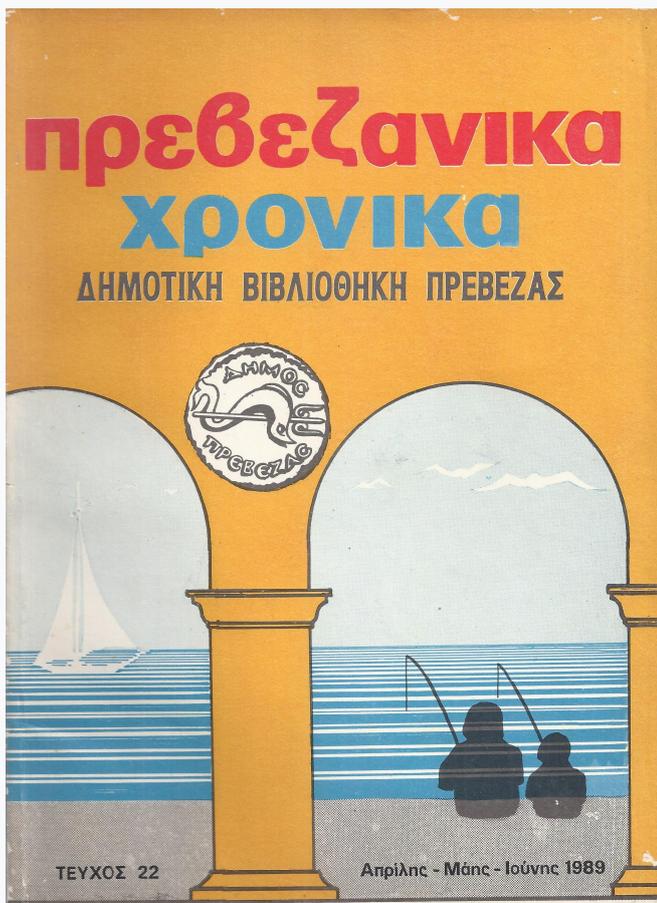

Πρεβεζάνικα Χρονικά

Αρ. 22 (1989)

ΠΡΕΒΕΖΑΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ, 22 (Απρίλιος-Μάιος-Ιούνιος 1989)

Θωμά Μανόπουλου: Η Πάολα του Ρίου

Ευάγγελος Αυδίκος

doi: [10.12681/prch.41458](https://doi.org/10.12681/prch.41458)

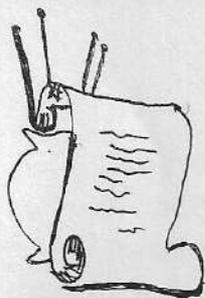
Copyright © 2025, Ευάγγελος Αυδίκος

Άδεια χρήσης [Creative Commons Αναφορά 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Αυδίκος Ε. (2025). Θωμά Μανόπουλου: Η Πάολα του Ρίου: βιβλιοπαρουσίαση. *Πρεβεζάνικα Χρονικά*, (22), 27-35.
<https://doi.org/10.12681/prch.41458>

ΘΩΜΑ ΜΑΝΟΠΟΥΛΟΥ: «Η ΠΑΟΛΑ ΤΟΥ ΡΙΟ»

Βιβλιοπαρουσίαση: Βαγγέλης Αυδίκος

Φιλόλογου

Αγαπώ, είπα, όλους του νικημένους.

Το νερό, τον πατέρα μου, τη Μακρόνησο.

Τη Φωτεινή

Την Έλσα.

Το Φώτη που κατούραγε το βουνό του.

Τον παππού που βλέπω κάθε βράδυ στον ύπνο μου να τινάζει μαζί με την αποθήκη με τα πυρομαχικά για να μην τα πάρα οι Γερμανοί».

Θ. Μανόπουλος, Η Πάολα του Ρίο (Ανάκριση, σ. 99).

Τον Ιούλιο κυκλοφόρησε η συλλογή διηγημάτων του Θωμά Μανόπουλου με τίτλο Η ΠΑΟΛΑ ΤΟΥ ΡΙΟ. Το βιβλίο εκδόθηκε από τις εκδόσεις ΝΕΦΕΛΗ και ανήκει στη σειρά ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ. Είναι μικρού σχήματος με 9 διηγήματα (Τα τατουάζ, Οι ψεύτες, Σαγιονάρα-Τόκιο, Τα τάνκς και η ζωή μας, Η Πάολα του Ρίο, Ανάκριση, Επιστροφή στο Ααχεν, Ταξίδι στη Νικαράουα. Οι αυτόχειρες) και 147 σελίδες. Η συλλογή εκδόθηκε μες στο καλοκαίρι, που δεν είναι ευνοϊκός για καινούργια βιβλία. Η καλοκαιρινή ραθυμία ήταν ο λόγος που η παρουσίαση του βιβλίου γίνεται δύο μήνες σχεδόν μετά την έκδοση του. Παράλληλα, όμως υπήρχαν ισχυρά ερεθίσματα, που με παρώθησαν να ασχοληθώ με την προσέγγιση των διηγημάτων, παρά το γεγονός ότι δεν είμαι ο καθ' ύλην αρμόδιος για ένα τέτοιο εγχείρημα. Ο Θωμάς Μανόπουλος είναι Πρεβεζάνος και κυρίως, ζει στην Πρέβεζα και έτσι το ερέθισμα ήταν ακόμη μεγαλύτερο. Έπειτα περιλαμβάνει στο θεματολόγιό του απόψεις και ζητήματα αρκούτως ενδιαφέροντα, ανεξάρτητα αν κανείς συμφωνεί μεζί του ή όχι.

Και όσον αφορά την καταγωγή και τον τόπο διαμονής του συγγραφέα δεν τοποθετούνται σε συναισθηματική βάση, παρ' όλο που δε θα ήταν αδικαιολόγητο αυτό. Η κυκλοφορία, όμως, του βιβλίου Θωμά Μανόπουλου μπορεί να αποτελέσει ευκαιρία να ανταλλαχθούν απόψεις για τα πνευματικά ζητήματα της πόλης μας είτε από τις εφημερίδες είτε με άλλους τρόπους.

Προσωπικά η ανάγνωση του βιβλίου με ανάγκασε να βάλω σκληρά ερωτήματα στον εαυτό μου και, μέσω της παρουσίασης του βιβλίου, και προς τους αναγνώστες και όλους τους Πρεβεζάνους γενικότερα. Υπάρχει πνευματική ζωή στην πόλη; Είναι το βιβλίο του Μανόπουλου απόρροια και έκφραση της πνευματικής παράδοσης της πόλης ή αποτέλεσμα ικανοτήτων και της «τρέλας» ενός μεμονωμένου ατόμου;

Η απάντηση σ' αυτές ή και άλλες ερωτήσεις είναι επώδυνη διαδικασία, κατά την άποψή μου, γιατί με αναγκάζει να αποδεχθώ δημόσια την πνευματική

«γύμνια» της πόλης μας, κάτι που όλοι οι συνδημότες παραδέχονται στις συζητήσεις. Η Πρέβεζα, δυστυχώς, ποτέ δεν είχε αξιόλογη πολιτιστική δραστηριότητα. Η περίπτωση του Κονομένου και μερικών άλλων ενισχύει την άποψη. Όλοι ανέπτυξαν τις δραστηριότητες τους έξω από την Πρέβεζα. Οι σποραδικές εμφανίσεις στα γράμματα Πρεβεζάνων έγινε στη διασπορά. Αναφέρουμε το παράδειγμα του Κονοφάγου, που τη λογοτεχνική του παραγωγή την πέτυχε στην Αθήνα. Η Πρέβεζα, λοιπόν, δεν ήταν πόλη, για να κρατήσει το πνευματικό της δυναμικό και ούτε ευνοούσε κάτι τέτοιο. Καθαρά διακομεταστικό κέντρο δεν προσέλκυσε επενδυτικές δραστηριότητες και τους φορείς, που θα πραγματοποιούσαν αυτή την προσπάθεια, τους αστικούς πυρήνες. Η εργατική τάξη στην Ελλάδα, παλιότερα, ιδίως στην επαρχία, ήταν από ανύπαρκτη έως εμβρυώδης. Έτσι ο συσπειρωτικός πολιτιστικός πυρήνας ήταν η αστική τάξη. Όπου δημιουργήθηκαν τέτοιες προϋποθέσεις, εκεί και παρουσιάστηκε άνθηση μορφών πολιτιστικής συμπεριφοράς (λογοτεχνία, μουσική ζωγραφική). Τέτοια παραδείγματα αποτελούν τα Γιάννενα, η Καλαμάτα, η Πάτρα, τα Τρίκαλα, το Ηράκλειο κ.λ.π.

Η Πρέβεζα δεν μπορούσε να ξεφύγει απ' αυτόν τον κανόνα. Όσοι μάλιστα εκδήλωναν κάποιες ανησυχίες, αναγκάζονταν να ξενιτευθούν. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ο Βασιλάς, ο οποίος ήταν αδύνατο να ικανοποιήσει το ιστοριοδικό του πάθος στην Πρέβεζα. Έτσι στην Πρέβεζα δε δημιουργήθηκε παράδοση. Οι όποιες λογοτεχνικές φωνές παρουσιάστηκαν, ήταν μεμονωμένες (η Α. Παπασάββα, ο μακαρίτης δικηγόρος Δήμας κ.λ.π).

Σήμερα, λοιπόν με την ευκαιρία της κυκλοφορίας του βιβλίου, οφείλουμε να ξανακοιτάξουμε το θέμα αυτό και πως θα δώσουμε τη δυνατότητα στους «ανησυχούντες» να μοιραστούν τις έγνοιες τους μα άλλους και να βρουν έναν τρόπο έκφρασης. Το περιοδικό της Δημοτικής Βιβλιοθήκης, τα «Πρεβεζάνικα Χρονικά», προσφέρονται γι' αυτό το σκοπό.

Η ΠΑΟΛΑ ΤΟΥ ΡΙΟ

Ερέθισμα, όμως, για την προσέγγιση των διηγημάτων του Μανόπουλου αποτέλεσαν τα ίδια τα διηγήματα και η θεμετολογία τους. Ο Θωμάς Μανόπουλος κινείται στη μεταπολιτευτική περίοδο. Ανήκει στη γενιά του Πολυτεχνίου και έχει ο ίδιος να επιδείξει αντιστασιακή και γενικότερη αγωνιστική δράση μέσα από τις γραμμές του αριστερού κινήματος. Η περίοδος της μεταπολίτευσης είναι ακόμη παρθένο έδαφος ως χώρος για την ανάπτυξη των μύθων της λογοτεχνίας. Ακόμη τα περισσότερα διηγήματα αντλούν τα θέματα τους από την Εθνική Αντίσταση και τον Εμφύλιο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα το μυθιστόρημα της Άλκης Ζέη *Η ΑΡΡΑΒΩΝΙΑΣΤΙΚΙΑ ΤΟΥ ΑΧΙΛΛΕΑ*, που σημείωσε πριν από λίγο καιρό μεγάλη εκδοτική επιτυχία. Οι ήρωες του μυθιστορήματος προέρχονται από τις παραπάνω περιόδους και παρακολουθούνται στην προσφυγιά και την επι-

στροφή στην πατρίδα.

Η γενιά του Πολυτεχνείου δεν έχει αποτελέσει ακόμη θεματολογικό υλικό για τους λογοτέχνες κι από αυτή την άποψη η προσπάθεια του Μανόπουλου παρουσιάζει ενδιαφέρον. Το ενδιαφέρον μεγαλώνει από τον τρόπο, που προσεγγίζει τη γενιά του Παλυτεχνίου ο συγγραφέας. Ανήκει ο ίδιος στην ίδια γενιά και στόχος του είναι να ανιχνεύσει την αντίδραση της ηρωικής γενιάς στις νέες συνθήκες, που διαμορφώθηκαν μετά τη μεταπολίτευση. Ο συγγραφέας παρακολουθεί τη γενιά αυτή στον υπαρξιακό της αγώνα. Το μέγιστο πρόβλημα της είναι η ταυτότητα της. Ποιά είναι, που είναι, που πάει, ποιό είναι το μέλλον της; Στο διήγημα ΤΑ ΤΑΝΚΣ ΚΑΙ Η ΖΩΗ ΜΑΣ διαπραγματεύεται αυτά τα ερωτήματα. Ένας νέος «Έτρεχε. Οι δρόμοι ήτανε χωρίς χρώματα, αίματα και λέξεις ασύνδετες. Έστεκαν βουβοί και ασάλευτοι οι δρόμοι. Ήτανε και χέρια σκόρπια πάνω σ' αυτή την άσφαλτο ανακατωμένα με πυκνούς πυροβολισμούς και ένα αχ... η καθε στιγμή, γεμάτη παράπονο και βογκητό.

Μια ύστατη ανάσα που μόλις προλάβαινε να βγει κι ύστερα αίματα. Ένα τρέμισμα, ένα κενό καθώς πέφτεις και ο Νοέμβρης γαντζώνεται στις 18 μέρες του».

Ο χώρος και ο χρόνος δηλώνονται υπαινικτικά. Δεν είναι τίποτε καθαρό. Μπορεί να είναι ο οποιοσδήποτε Νοέμβρης. Είναι, όμως ο γνωστός Νοέμβρης του 1973. Το πιο σημαντικό από τα στοιχεία της σκηνοθεσίας του συγγραφέα είναι ο χρόνος. Η αναφορά γίνεται στις 18 Νοέμβρη, στην περίοδο μετά τα γεγονότα. Σ' ένα σκηνικό με κορμιά πεσμένα ο ήρωας παλεύει να ανακαλύψει τον εαυτό του. «Οι ερπύστριες να συνεχίζουν να τσακίζουν τα κρύσταλλα της νύχτας» κι αυτός να αναζητάει την ταυτότητά του. «Αλτ! Αλτ! τις ει; τις ει;». Αναρωτιέται ποιός είναι, ποιά είναι η ταυτότητά του. Ένα ερώτημα που ο συγγραφέας το θεωρεί κεντρικό για τη γενιά του Πολυτεχνείου. «Ξέρεις τα χέρια μου εκείνο το βράδυ δεν είχαν σάρκες, εκείνο το βράδυ μόνο αίμα υπήρχε και η ταυτότητα μου που είχε χαθεί...». Μια γενιά, που δε νικήθηκε ούτε νίκησε. Μια γενιά, που είδε τα οράματά της να τσαλακώνονται από τη μεταπολίτευση. Σ' αυτό το φόντο η προσπάθεια να βρει το στίγμα του είναι πολύ δύκολη. Αυτό δίνεται από το συγγραφέα με το δίλημμα, που του βάζει η κοπέλλα του. Να διαλέξει ανάμεσα στον αγώνα καις μνήμες και την καθημερινότητα, τη δημιουργία της οικογένειας. «Τα παιδιά που θα κάνουμε δε σε ενδιαφέρουν, θυμήθηκε που του 'λεγε και τα μάτια της έπαιρναν ένα χρώμα θαλασσί που γίνονταν ύστερα μοβ, παράξενο μοβ»

Η γενιά του Πολυτεχνείου υποδέχτηκε τη μεταπολίτευση με αναπεπταμένες τις σημαίες. Περίμενε από ώρα σε ώρα την επανάσταση και επιδίδονταν σε θεωρητικές αναλύσεις των προβλημάτων, που θα αντιμετώπιζε το επαναστατικό καθεστώς και έπρεπε να λύσει. Κάθε χρόνο στην επέτειο του Πολυτεχνείου κατέθετε με τις ογκώδεις συγκεντρώσεις της την απαίτησή της αυτή. Παράλλη-

λα, όμως, με τον επαναστατικό οίστρο η μεταπολιτευτική περίοδος έβαζε προβλήματα καθημερινά και πεζά, που προσγειώναν τη γενιά αυτή στην πραγματικότητα. «Θέλω να κάνουμε παιδιά, πλλά παιδιά, είναι ευτυχία ξεχνάς πως θα τους μάθω να παίζουν πιάνο, θα διαβάζουν στίχους τα δικά μας παιδιά, εξάλλου θα τ' αγαπάμε, νομίζω πως φτάνει αυτό για ν' αγαπήσουν όλους τους ανθρώπους.

Να, λοιπόν, η ταυτότητα για τη γενιά του Πολυτεχνείου. Η επανάσταση μπαίνει σε δεύτερη μοίρα. Αρχίζει να συνηθίζει στην καινούργια γενιά, τους επίγονους της γενιάς του Πολυτεχνείου. Η άλλοτε ηρωική γενιά επωμίζεται την ευθύνη της διαπαιδωγώγησης. Αυτό είναι ένα σοβαρό καθήκον αλλά θεωρείται και ένας θάνατος. «Με σκότωσαν. Με σκότωσαν... Ίσως κάποια μέρα στο σπίτι ανάμεσα στα πεύκα με το μοναχικό λυχνάρι να ζήσουμε. Ίσως τα παιδιά μας να διαβάζουν ποιήματα και να μισούν τους δικτάτορες, όμως εγώ αυτή τη νύχτα δε θα την ξεχάσω» Είναι η νύχτα της ανακάλυψης της ταυτότητας, η νύχτα της προσγειώσης στην πραγματικότητα. Η νύχτα, που ο συγγραφέας και η γενιά του Πολυτεχνείου είπαν το μεγάλο ΝΑΙ στην καθημερινότητα.

Η απόφαση για το μεγάλο συμβιβασμό έδωσε τη δυνατότητα για επαναπροσδιορισμό των αγωνιστικών του εμπειριών και οι νέες συνθήκες δράσης τον φέρουν αντιμέτωπο με την οργανωμένη έκφραση των πολιτικών του πεποιθήσεων. Που οδήγησε ο αντιδικτατορικός αγώνας ή ποια ήταν η ουσία του; Ο συγγραφέας με τις καινούργιες συνθήκες της μεταπολίτευσης παίρνει θέση για την αντίσταση στο εξωτερικό αλλά και για το τρόπο που μεταφράστηκε η κάθε μορφής αντίσταση στις μεταπολιτευτικές συνθήκες. Πραγματοποιεί μία απομυθοποίηση της αντίστασης στο εξωτερικό, και ιδίως στη Σουηδία.

Το διήγημα ΨΕΥΤΕΣ δηλώνει και με τον τίτλο του την πρόθεση του συγγραφέα. Καταγγέλλει την υποκρισία για το μύθο της αντίστασης στη Σουηδία. «Η Σουηδία, φίλε μου, είναι άλλο πράμα, δεν περιγράφονται τα χρόνια που πέρασαν μήτε στα λόγια χωράνε κι αυτά που θα σου πω σκόρπια κι ανάκατα είναι. Πράξεις και μνήμες βουτηγμένες μέχρι τα μπούνια στο οινόπνευμα... Έξι χρόνια εμειγκρές στη Σουηδία είναι μεγάλη δόση δηλητήριο για να τη χωνέψει άνθρωπος. Όταν έφτασα εγώ στη Σουηδία είχε μαζευτεί εκεί όλη η αφρόκρεμα της αντίστασης. Συνωμοτικές συγκεντρώσεις και συζητήσεις απ' το βράδυ ως το πρωί και τη μέρα ύπνο για χάρη Κυρίου. Αλκολίκι με τα ούισκια και του καφέδες, τινάχτηκαν τα στομάχια μας μες στον πυρετό της προετοιμασίας για τον ένοπλο αγώνα. Πολιτικοί πρόσφυγες μικροαπατεώνες, μαφιόζοι και χαφιέδες του προξενείου. Όλοι αντάμα στις λέσχες και τα σαλούν με πρώτο θέμα στη νυχτερινή διάταξη: Το αντάρτικο στην πατρίδα. Δεν έλειπε σχεδόν κανείς, οι απουσίες σπάνιες, δικαιολογημένες και οι βολεμένοι σε θέσεις με ψηλούς μισθούς, έπαιρναν τηλέφωνο κι ενημερώνονταν για τις αποφάσεις και την κάθοδο των «ανταρτοομάδων».

Ο συγγραφέας σαρκάζει την αντίσταση στο εξωτερικό. Εκεί «ο καθένας

είχε δική του ανταρτομάδα και σημαία χωριστή». Κουβέντες και αέρας κοπανιστός η αντίσταση στο εξωτερικό. Ακριβώς αυτή η διαπίστωση βγαίνει και από το διήγημα ΤΑ ΤΑΤΟΥΑΖ, όπου προσπαθεί στη διάρκεια της δικτατορίας να δραπετεύσει στο εξωτερικό, αλλά τον συγκρατεί η σκέψη της ματαιότητας αυτής της ενέργειας: «Δεν πείθει, κύριε, το σενάριό σου και ποιό αγώνα θα συνεχίσεις στο εξωτερικό; Θα κάνεις απεργία πείνας έξω από την πρεσβεία και λοιπόν; Θα εκπαιδεύεις με του Παλαιστίνιους κι ύστερα με το σκάφος θα κάνετε απόβαση στην Ήπειρο;». Ο Μανόπουλος απομυθοποιεί την αντίσταση στη Σουηδία και της αφαιρεί το περιτύλιγμα πολυτελείας, που την έχουν περιβάλλει. Αυτό το περιτύλιγμα αποτέλεσε ως πρόσφατο το διαβατήριο για μια καριέρα στη δημόσια διοίκηση. Η αναφορά σ' αυτά τα γεγονότα «πονάει», γιατί αντιμετωπίζονται ως τα μπού. Η άποψη, λοιπόν, του συγγραφέα εκπλήσσει για το θάρρος της, παρά τις ενστάσεις, που θα μπορούσαν να υποβάλλουν άλλοι.

Η μεταπολίτευση έδωσε την ευκαιρία στο συγγραφέα να παρατηρήσει την ευτέλεια των αντιστασιακών, που τη μαστιγώνει, αλλά και τις αξίες του μεταπολιτευτικού ελληνικού κράτους, που αναγάγει σε κύρια αξία όχι την ικανότητα και την αγωνιστικότητα, αλλά την υποκρισία και το φαφλατισμό. Πρόκειται για γνώριμη κατάσταση, που απασχολεί συχνά τον καθένα μας. Στο διήγημα ΤΑ ΤΑΤΟΥΑΖ η μάνα του ήρα εκφράζει τη μεταπολιτευτική πραγματικότητα με την αγωνία της μάνας για τη συνεχιζόμενη περιπλάνηση του «σπλάχνου» της: «Αχ! παιδάκι μου, οι φίλοι σου γενήκανε τρανοί σε θέσεις και υπουργεία και συ με το σακατιλίκι στο πλευρό σου τα 'χασες όλα». Να, λοιπόν, το πρόβλημα της μεταπολιτευτικής Ελλάδας; Οι αγωνιστές του Πολυτεχνείου, αυτοί που πίστεψαν, μπήκαν στο περιθώριο. Επέπλευσαν οι «άκαπνοι», αυτοί που σκαρφίστηκαν αντιστασιακή δράση για να την εξαργυρώσουν στην πολιτική του καριέρα. Είναι πρόσφατη η εντύπωση, που κυκλοφορούσε κι ως ανέκδοτο, ότι όλοι οι Έλληνες ήταν αντιστασιακοί.

Οι πληγές της μεταπολιτευτικής Ελλάδας και η συμπεριφορά της σ' αυτούς, που πίστεψαν σε μια αλλαγή των αξιών αποτελούν τον πυρήνα του διηγήματος ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΣΤΟ ΑΑΧΕΝ. Η απογοήτευση από την Ελλάδα και τον τρόπο ανάπτυξης της αναγκάζουν τον ήρωα να επιστρέψει στη Γερμανία, όπου έζησε όλα τα χρόνια της δικτατορίας. Η Ελλάδα στην ξενιτειά προκαλεί πόνο με τις αναμνήσεις. Όταν έρχεσαι κοντά της πονάει με το δρόμο ανάπτυξης, που πήρε, και τις αξίες που υιοθέτησε.

Η μεταπολίτευση, όμως αποτέλεσε το εφαλτήριο για τη αναζήτηση της ατομικότητας από το συγγραφέα. Η καθημερινότητα και τα τρέχοντα προβλήματα έθεσαν ζητήματα, που αφορούν τη σχέση του ατόμου με τον οργανωμένο πολιτικό φορέα. Αυτή η αναζήτηση και η συνακόλουθη σύγκρουση δεν είναι προσωπικό πρόβλημα του συγγραφέα. Απασχόλησε ιδιαίτερα μετά το 1981 όλους του έχοντες πολιτική δράση κι αυτό φαίνεται από το γεγονός ότι πολλοί προτί-

μησαν να αποχωρήσουν από την οργανωμένη πολιτική δράση. Αυτό δεν είναι ιδιωτικοποίηση. Είναι η υπερίσχυση του κομματικού φορέα στην απαίτηση να ακουσθεί το άτομο, να αναγνωρισθεί η ανάγκη της ιδιαιτερότητας. Η ιδιορρυθμία της ελληνικής πολιτικής ζωής καθυστέρησε την αποδοχή αυτής της άποψης και παρατηρήθηκε το φαινόμενο της υπερβολικής διόγκωσης της πολιτικής κατηγορίας ANENTAXTOS. Στο διήγημα TA TATOYAZ καταθέτει την δική του σύγκρουση: «Η αμφίδρομη σχέση της ύπαρξής μου με την επανάσταση έγινε όρος ζωής. Ένωθα τη δύναμη που αντλούσε από τις ζωντανές δυνάμεις του λαού. Εκεί με βρήκε η σύγκρουση. Σ' ένα ευρύ φάσμα απόψεων πίστευα πως είχα δίκιο, πως αδικούνται οι προσωπικές μου εκτιμήσεις ή συνθήκες της μεταπολίτευσης αρχίζει, λοιπόν, ο υπαρξιακός αγώνας του συγγραφέα. Στο βάθος η ουσία των διηγημάτων βρίσκεται στην αγωνιώδη προσπάθεια του συγγραφέα να βρει τον εαυτό του, να αποκτήσει τη μεταπολιτευτική του ταυτότητα. Οι νέες συνθήκες τού προκάλεσαν απογοητεύσεις και επαναπροσεγγέσεις, έτσι, που κατά την άποψη του συγγραφέα, ήταν αναπόφευκτη ο επαπροσδιορισμός της ταυτότητάς του. Αυτό εκφράζεται με τη φυγή. Στο διήγημα Τα TATOYAZ διαλέγει τον επαναστατικό αγώνα. Ξεμπερκάρει κρυφά στον Παναμά για την Κολομβία. Το τατουάζ της επανάστασης, που χάθηκε μέσα στις συνθήκες της μεταπολιτευτικής νομιμότητας, το αναζητεί στον ανταρτοπόλεμο της λατινικής Αμερικής. Άλλες φορές κόντρα στη συμβατικότητα της καθημερινότητας και της καθυπόταξης της ατομικότητας από τις ανάγκες και τα συμφέροντα της επιχείρισης-εφημερίδας επαναστατεί και αντιδρά στην ηθική του συμβιβασμού και αναχωρεί για τη δική του Νικαράγουα, που είναι ο προσωπικός του αγώνας ενάντια σε συμβιβασμούς. Δόγμα του συγγραφέα η συνεχής επαγρύπνηση, που προστατεύει από την αφομοίωση από έναν κατεστημένο τρόπο συμπεριφοράς. «Επιτέλους, η Νικαράουα, το ταξίδι, ο ορίζοντας, η γοργόνα, η μέδουσα, τ' όνειρο και η αντεπανάσταση στην απέναντι λόγχη. Υπάκουος, πειθαρχικός στο μυστηριακό κάλεσμα για εξιλέωση της ζωής που σπαταλήθηκε άσκεφτα. Ο ποταμός που κυλάει μέσα μου, η ρήξη της ταυτότητας και οι χιλιάδες ρίζες που εκκτινάχθηκαν απ' τη μασχάλη μου στο χώμα και κάτω απ' το χώμα».

Για το συγγραφέα εκείνο που έχει σημασία είναι η συνεχής ρήξη η φυγή. Η φυγή από πού και προς πού. Ο ίδιος χαρακτηρίζει τη φυγή «ως μυστηριακό κάλεσμα για εξιλέωση της ζωής που σπαταλήθηκε άσκεφτα». Απαρνιέται την προηγούμενη ζωή του δηλαδή. Μήπως απαρνείται την οργανωμένη κομματική ζωή; Τι είναι αυτό, που προκαλεί τη φυγή του; Μήπως είναι η απόριψη της ιδεολογίας του και αναζητεί κάτι άλλο; Όχι, τίποτε από αυτά δε συμβαίνει. Είναι η έκρηξη της γενιάς του Πολυτεχνείου, που είδε τα όνειρά της να γκρεμίζονται και ψάχνει τον εαυτό της. Είναι η γενιά εκείνη, που μεγάλωσε με τις διηγήσεις της γενιάς της εθνικής αντίστασης για τα καταρθώματα της. Είναι η γενιά εκείνη, που ανατράφηκε με το όραμα της επανάστασης. Είναι η γενιά, που έκανε τον α-

γώνα της στο Πολυτεχνείο. Είναι η γενιά, που απογοητεύθηκε από τις μεταπολιτευτικές εξελίξεις.

Σ' αυτή την κατάσταση αντιδρά με τη φυγή. Κάνει ότο στόπ σε νταλίκες και τραβάει για το άγνωστο. Τελικά ο δρόμος γίνεται αυτοσκοπός για το συγγραφέα; Είναι ένα ερώτημα, που πλανάται μετά την ανάγνωση των διηγημάτων. Ασφαλώς ο αγωνιστικός προσανατολισμός του ανθρώπου εμπεριέχει στοιχεία υπαρξιακά. Το ερώτημα είναι μέχρι που φτάνει ο υπαρξιακός αγώνας. Η γενιά του Πολυτεχνείου είναι καταδικασμένη να πληρώνει τη διάψευση των ελπίδων της σ' όλη τη ζωή της; Δεν έχει Ιθάκη ο αγώνας για το ψάξιμο της ταυτότητας; Είναι ερωτήματα, που ο συγγραφέας δε δίνει απαντήσεις ή μάλλον δε θέλει. Αφήνει τον καθένα να διακόψει το ταξίδι του στο σημείο, που θέλει. Ο ίδιος πάντως φαίνεται να προτιμάει, προς το παρόν τουλάχιστον, το ταξίδι.

Σ' αυτό το ταξίδι κάνει προτάσεις για επανατοποθέτηση φιλοσοφικών εννοιών, που έχουν προέκταση στην πράξη. Έτσι συζητάει το ζήτημα της βίας και της δύναμης. «Πιστεύω ότι η τιμωρία και η εκδίκηση είναι ανθρώπινη ανάγκη απόλυτα εναρμονισμένη στον κόσμο που ζούμε» λέει ο ήρωας στο διήγημα Η ΠΑΟΛΑ ΤΟΥ ΡΙΟ. Η Πάολα, μια τροτέζα που κρατάει συντροφιά στους ξέμπαρκους ναυτικούς στο Ρίο της Βραζιλίας αναλαμβάνει να υλοποιήσει τις πεποιθήσεις του ήρωα, ο οποίος στέκει ανήμπορος μπροστά στους εχθρούς του. Στο διήγημα ΤΑ ΤΑΤΟΥΑΖ στέκει αδύναμος να πάρει το αίμα του πίσω από το βασανιστή του, μια σπιθαμή άντρα. Ο συγγραφέας διστάζει να προχωρήσει στην εφαρμογή τέτοιων πρακτικών. Θεωρητικά φαίνεται ότι τις αποδέχεται. Πρόκειται για απόψεις, που προέρχονται από τον υπεράνθρωπο του Νίτσε αλλά διαθλώνται στο συγγραφέα από επιδράσεις του Λόντον.

Η ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΜΑΝΟΠΟΥΛΟΥ

Οι άνθρωποι, οι ήρωες του Μανόπουλου, προέρχονται από τη φτωχολογιά, οι περισσότεροι, εκτός από τους ξένους ναυτικούς και το μικροαστό πολιτικό. Οι περισσότεροι είναι σκαριφήματα της παιδικής του ηλικίας, που σφράγισαν τη ζωή του. Το σημαντικότερο με τους ήρωές του είναι ότι δεν έχουν σάρκα και οστά. Δεν αποκτούν μορφή. Δεν περιγράφονται εξωτερικά. Όταν γίνεται κάποια περιγραφή, είναι στοιχειώδης και αφορά ένα προσωνόμιο του ήρωα, που προσδιορίζει ένα βασικό του γνώρισμα (Μύωψ, Μπάμπης ο Μερεμέτιας, Μάικ ο Παναμαδέζος, Γεροντοελιά). Εκείνο που τονίζεται στα πρόσωπα είναι οι ιδέες, η μορφή μπορεί να είναι η οποιαδήποτε.

Ένα άλλο αξιοσημείωτο στοιχείο σχετίζεται με τις γυναίκες των διηγημάτων. Τις πιο πολλές φορές η γυναίκα είναι μία πικρή ανάμνηση. Συνδιαζεται με μια απογοήτευση και εκφράζει το συμβιβασμό, που αντιπαλεύει ο συγγραφέας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η Σοφία στο διήγημα ΤΑ ΤΑΤΟΥΑΖ που τη θυμάται στα θαλασσινά του ταξίδια και της γράφει: «Ρε μανούλα, μ' ενοχλεί που με

θυμάσαι, έκανες παιδιά, σκυλιά κι ένα μικρό ανθόκηπο στο σπίτι σου και σέρνεται πάνω σου ο σαλίγκαρος που σου πασάρισε εκείνη η φαρμακομάνα. Έβαλες πως τ' άντεξες, μωρή Σοφία-εμένα στο κλουβί και κάθε πρωί αλλάζεις το νερό και σάχλες ηχηρές μου αραδιάζεις για την επανάσταση, για τη δημιουργία Βιετνάμ, για τον επαναστατικό πόλεμο... Με τσούζουν τα μάτια κάθε που σε σκέφτομαι και είναι αλήθεια πως σε σκέφτομαι πολύ, το χατήρι όμως δε θα σου γίνει, θα παραμονεύω χρόνια, σαν τσιμπούρι στο δέντρο κρεμαστός να περάσεις και τότε σάλτο θα κάνω στο αυτί σου για να σου θυμίζω πως γέλασες και μένα και τον εαυτό σου γέλασες». Μόνη εξαίρεση στις γυναίκες, που τον πόνεσαν, αποτέλεσε η Πάολα του Ρίο, η τροτέζα που δεν τον πρόδωσε. Αντίθετα θυσίασε τη ζωή της, για να τον δικαιώσει. Με ψυχολογικούς όρους μιλώντας, θα μπορούσαμε να πούμε ότι το αποτέλεσμα είναι το ίδιο, αφού η Πάολα χάνεται και η πρωτοβουλία ανήκει στο συγγραφέα, που την επιλέγει για να αρθρώσει με την πράξη της τις νιτσειστικές απόψεις του για την τιμωρία.

Η ΤΙΜΩΡΙΑ

Τα διηγήματα του Μανόπουλου χαρακτηρίζονται από ένα εσωτερικό μονόλογο. Ο συγγραφέας αφηγείται κάποια περιστατικά από το παρελθόν. Η χρονική περίοδος, που καλύπτεται, είναι η δικτατορία και τα μεταπολιτευτικά χρόνια με συχνές παραπομπές στην παιδική προδικτατορική περίοδο. Η αφήγηση. Ιδιαίτερα στα διηγήματα ΤΑ ΤΑΝΚΣ ΚΑΙ Η ΖΩΗ ΜΑΣ και ΑΝΑΚΡΙΣΗ, ο συγγραφέας αρχίζει με αφήγηση παιδικών παιχνιδιών. Η αναφορά στην παιδική ηλικία είναι συχνή. Ασφαλώς για το συγγραφέα είναι μια περίοδος αγνότητας, στην οποία βρίσκει σιγουριά, που αρχίζει με αναμνήσεις της παιδικής ηλικίας, πρόκειται για ένα τρόπο αρχής, που δανείζεται από την ηθογραφία του Βιζυηνού και των άλλων;

Στην αφήγηση του υπάρχουν στοιχεία σουρρεαλιστικά, ιδίως όταν μιλάει υπαινικτικά και δεν περιγράφει με σαφήνεια τα πρόσωπα και τους χώρους. Πιο σαφές αυτό γίνεται στο διήγημα ΑΝΑΚΡΙΣΗ, όπου ο ήρωας βρίσκεται σε μια ονειρική κατάσταση σχεδόν και εκφράζεται κοφτά και ασυνάρτητα. Ένα άλλο στοιχείο της αφηγηματικότητας του Μανόπουλου είναι η απροσδιοριστία του χώρου και του χρόνου. αν εξαιρέσουμε τα θαλασσινά κομμάτια, που νοματίζονται, όλοι οι χώροι δεν αποκτούν οντότητα. Μπορεί να είναι η Πρέβεζα αλλά μπορεί να είναι και κάποια άλλη επαρχιακή πόλη.

ΟΙ ΕΠΙΡΡΟΕΣ

Η επισήμανση των επιρροών χρειάζεται προσπάθεια. Όμως, κάποια στοιχεία είναι ευδιάκριτα. Έτσι στα διηγήματα του Μανόπουλου υπάρχει διάχυτος ο Καββαδίας και ο Λόντον. Από τον πρώτο υπάρχει το θαλασσινό τοπίο, η παθολογική αγάπη προς τη θάλασσα. Είναι ο πρώτος διδάξας σε ανάλογες αφη-

γήσεις. Η ΠΑΟΛΑ ΤΟΥ ΡΙΟ ίσως καταγράφει με μεγαλύτερη ένταση αυτή την επιρροή. Η ίδια η γυναίκα, η τροτέζα των λιμανιών, είναι η συντροφιά και το στήριγμα του ναυτικού, για τον οποίο η θάλασσα είναι ένα είδος ναρκωτικού. Στα ΤΑΤΟΥΥΑΖ λέει ο ήρωας: «Τη σιγουριά, αδερφέ, τίποτ' άλλο δε δίνει η θάλασσα». Η Θάλασσα είναι ένα καταφύγιο στις δύσκολες στιγμές για το συγγραφέα. Εκεί ξεχνάει όλες τις αναποδιές.

Αλλά και ο Λόντον κάνει την παρουσία του στη φιλοσοφική στάση απέναντι στη ζωή. Η αναζήτηση της ατομικότητας στη μοναξιά και η συνεχής απομάκρυνση είναι στοιχεία του Λόντον. Να, και μία χαρά κτηριστική αντίδραση, που θυμίζει Λόντον: «Τα δυόμισι δάχτυλα έμειναν πίσω απ' το τζάμι και το χέρι του πουλί τρομαγμένο είχε κουρνιαώσει στο άσπρο τραπεζομάντιλο. Τι έφταιξε; η προσβολή, η αδικία της κρίσης ή η αφοσίωση που δε βρήκε ανταπίκριση τον έσπρωχναν και σαν πούπουλο στάθηκε μπρος στο χοντρό τζάμι, ποια σειρήνα τραγουδούσε και λωτό είχε μεταμορφώσει το γυαλί. Κατέβασε ξανά και ξανά το χέρι πάνω στην τρομερή κόψη που σφύριζε ίδια οχιά μες στα κόκαλα».

Σαφώς το βιβλίο του Μανόπουλου είναι ενδιαφέρον. Απόψεις για όσα γράφει υπάρχουν πολλές και αντίθετες πιθανόν. Σίγουρα, όμως, αξίζει να διαβαστεί. Ο Μανόπουλος έκανε καλή αρχή στα Ελληνικά γράμματα. Πιστεύουμε ότι έχει τις ικανότητες να συνεχίσει ακόμη καλύτερα.

Πρεβεζάνικοι Στοχασμοί

Ποιό κόμμα θα σε φέρει στ' όνειρό μου
να πιώ απότην αύρα σου μια γουλιά
για μια στιγμή να δώ το φτωχικό μου
που στέκει ερέπιο σε κάποια γειτονιά.

Να σκαφαλώσω ξανά στην οικία
σαν άλλοτε που ήμουνα παιδί
και να φωνάζει η κυρά Ολυμπία
γιατί έκοβα δυό κλώνους χιασμί.

Τους παιδικούς μου φίλους νάβλεπα και πάλι
που τώρα θάχουν γκρίζα μαλλιά
να κάνουμε μια βόλτα στο λιμάνι
στη θύμηση να ζωντανέψουν τα παλιά.

Κι' όταν το δάκρυ κυλήσει από τα μάτια
και σαν αγάθι μου τσιμπήσει την καρδιά
θα γίνει ο κόσμος μου χέλια κομμάτια
αφού ήταν όνειρο για μια βραδιά.

Λυττεναάβνι
12.11.1986

Καρζής Ανδρέας.